

UDK 271.2-732.3-43
Primljeno: 15. 3. 2016.
Prihvaćeno: 11. 7. 2016.
Pregledni članak

PRAVOSLAVNO POIMANJE SINODALNOSTI/SABORNOSTI CRKVE

Porfirije PERIĆ

Univerzitet u Beogradu – Pravoslavni bogoslovski fakultet
Mije Kovačevića 11b, RS – 11 060 Beograd
porfirije.ep@gmail.com

Sažetak

Cilj je ovoga rada što preciznije i konciznije iznijeti pravoslavno poimanje sinodalnosti Crkve, kao i to što se podrazumijeva pod tim pojmom i kako ga Pravoslavna crkva razumije, kako bismo vidjeli na koji se način sinodalnost/sabornost očituje u povijesti i živi u Crkvi i u čemu je doprinos njezina sinodalnog ustrojstva. Dobro je poznato da je u Pravoslavnoj crkvi institucija *sabora* od ključnog značaja za njezino jedinstvo i stoga sabornost predstavlja bitan element svijesti Pravoslavne crkve o sebi i svojoj povijesnoj funkciji. Kroz saborni/sinodalni sistem Pravoslavna crkva na najbolji način izražava svoju svijest o organskom jedinstvu tijela Crkve. Upravo stoga jedan od najvažnijih elemenata ekleziološkog sadržaja saborske institucije sastoji se u tome što je ta institucija pozvana sačuvati ravnotežu između mjesne Crkve kao cijele, katolične (καθολικῆς) Crkve i »širog svijeta katolične Crkve«, koju jedinstvo mjesnih Crkava ustrojava u jedno tijelo. Sabornost Crkve nije količinski ni geografski pojam jer ne ovisi o broju vjernih širom svijeta. Univerzalnost Crkve je posljedica i manifestacija, a ne uzrok i osnova njezine sabornosti.

Ključne riječi: sinodalnost/sabornost, *concilium*, Crkva, primat, jedinstvo Crkve.

Uvod

Sinodalnost ili saborska institucija Crkve je tema koja je u posljednje vrijeme neprekidno u središtu pažnje, osobito na teološko-ekumenskim skupovima i susretima koji su posvećeni razmatranju problema jedinstva Crkve. Odmah

treba naglasiti da u učenju Pravoslavne crkve ne postoji bitna razlika između pojmova *sabornost* i *sinodalnost*.¹ Zato i mi u svojem radu uzimamo ta dva pojma kao istoznačna. I jedan i drugi pojam proistječu iz grčke riječi *σύνοδος* (latinski *concilium*), koja u prijevodu znači »sabor«, »sabiranje« ili »vijeće«, a ta riječ u grčkom jeziku ukazuje na sabornu svijest u Pravoslavnoj crkvi kao i na skup biskupa (*σύνοδος τῶν ἐπισκόπων*) koji vrše određenu dužnost.²

Sinodalnost ili institucija sabora s gledišta pravoslavne teologije predstavlja osnovu upravljanja i kanonskog ustrojstva Crkve. Svaka autokefalna Crkva ima svoj sabor i nezamislivo je da bilo koji zakonodavac, crkveni ili državni, sabor zamijeni upravnim organom drugog vida, kolektivnog ili pojedinačnog karaktera. Sami počeci saborskog djelovanja u Crkvi, kao što ćemo vidjeti u nastavku, svakako sežu u prvo stoljeće kršćanske ere.³

Jedna od najkarakterističnijih odlika rane kršćanske Crkve bila je upravo činjenica da jedinstvo Crkve nije nešto što je samo po sebi dano, nešto što se može nametnuti kao objektivna realnost. Jedinstvo Crkve je plod konstantne borbe crkvene zajednice da se susretne, da upozna i na kraju da se preda istini Crkve, koja je jedna osoba: Isus Krist. Međutim, jedinstvo Crkve ne odnosi se na zbroj pojedinačnih iskustava, psihološkog ili ideološkog sadržaja, iz kojih najčešće nastaju različitosti, suprotstavljenosti, subjektivne interpretacije, pa čak i pogrešna tumačenja. Vjernici izražavaju svoje osobne, a samim tim jedinstvene darove (*χαρίσματα*), i stavljaju ih na raspolaganje crkvenoj zajednici. Koordinacija, tj. harmonično funkcioniranje i sklad duhovnih darova, povjerenja je biskupu mjesne Crkve njegovim ređenjem. U biskupu se sjedinjuju sve službe u Crkvi, i zbog toga nikada ne govorimo o darovima Duha mimo biskupa, mimo zajednice svih u Kristu preko biskupa. Kroz svojeg biskupa,

¹ Pojam *sabornosti* također se poklapa s pojmom *katoličnosti*, ne shvaćene kao konfesionalne oznake, već svojstva Crkve. U srpskom prijevodu Nicejsko-carigradskog vjerovanja »καθολική Ἐκκλησία« prevodi se kao »saborna Crkva«.

² Usp. *Ravenski dokument*, I, 1, 5: »Termin sabornost ili sinodalnost potiče od reči 'sabor' (*σύνοδος* na grčkom, *concilium* na latinskom), koja primarno označava okupljanje (sabravanje) episkopa koji vrše naročitu odgovornost.« Tekst *Ravenskog dokumenta* »Eklisio-loške i kanonske posljedice svetotajinske prirode Crkve. Crkveno opštenje, sabornost i autoritet« rabimo prema: Zlatko MATIĆ, *Da istinujemo u ljubavi – Zvanični bogoslovski dijalog Pravoslavne i Rimske Katoličke Crkve*, Požarevac, 2013., 155–179. Pregled sadržaja dokumenta na hrvatskom jeziku donosi Nediljko Ante ANČIĆ, *Ravenski dokument. Eklezijalne i kanonske posljedice sakramentalne naravi Crkve*, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 3, 290–303. Usp. Hilarion ALFEYEV, *Primacy and Synodality from an Orthodox Perspective*, u: <https://oca.org/news/headline-news/svots-awards-honorary-doctorate-to-metropolitan-hilarion-alfeyev> (14. III. 2016.): »In a more narrow sense the term synodality, or conciliarity, coming from the word 'council' (synodos in Greek, concilium in Latin) designates a gathering of bishops exercising a particular responsibility.«

³ Ivan ZIZIOULAS, *Institucija sabora*, u: *Sabornost*, 6 (2000.) 1–2, 27.

milošću Duha Svetoga, mjesna se Crkva povezuje organski s drugim mjesnim Crkvama i predstavlja zajednicu jedne, svete, saborne/katoličke i apostolske Crkve, nadilazeći na taj način svaku lokalnu i introvertnu orijentaciju.⁴

Crkveni oci uvijek su naglašavali kako je jedinstvo Crkve ostvarivo samo i jedino u liturgijskoj zajednici. Prema točnom zapažanju sv. Ireneja Lionskoga: »Tamo gdje je Crkva, tu je i Duh Božji, i gdje je Duh Božji, tu je i Crkva i svaka milost. Shodno tomu, i istina je tamo gdje je Duh, jer je Duh naime istina. (Ubi enim Ecclesia, ibi et Spiritus Dei, et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia, et omnis gratia. Spiritus autem veritas).«⁵

Dakle, istina i jedinstvo Crkve koje se postiže kroz liturgijsku sabornost nisu dane institucije koje se nameću kao nepogrešivi autoritet, niti su pak one neki individualni psihološki doživljaj. Sinodalnost se očituje kao plod zajedništva i jedinstva i kao izraz crkvenog etosa. Sabor u pravoslavnoj predaji, iako nije organ iznad mjesnih Crkava, povezuje organski lokalne Crkve, nadilazeći i prelazeći iskušenja svjetovne organizacije. Sinodalnost, dakle, predstavlja događaj jedinstva, ali i zajedništva svake crkvene zajednice posebno, kao i lokalnih Crkava međusobno, i ona je nezamisliva bez okupljanja i iskustva svete euharistije.

Sinodalnost je, dakle, na koncu, proces koji se neprestano obnavlja kao egzistencijalni događaj za sveukupni doživljaj vjere i iskustva crkvene punine. Svaki biskup kao predstojnik mjesne Crkve prenosi posvećenom sinodu izraz vjere i života članova njegova euharistijskog tijela, a ne samo i isključivo svoja osobna uvjerenja. Ali i suprotno, sinodske odluke same po sebi, dosljedno tomu, stavljaju se u funkciju prihvaćanja od čitave Crkve.

Po mišljenju suvremenoga grčkog teologa, biskupa Jeroteja Vlahosa, »sinodalnost kao institucija nije neka izvanjska formalna procedura, poštivanje različitih mišljenja, otvorena rasprava ili pak zajednička molitva, nego je ona djelovanje milosnih darova, koji su utemeljeni na unutarnjem životu i načinu djelovanja Crkve. To znači da sinodalna institucija treba funkcionirati na hije-

⁴ »Stoga kroz zajednicu, pomoću koje su svi članovi (udovi) u službi jedno drugoga, pomesna Crkva se već pojavljuje kao 'sinodalna' ili 'saborna' u svom ustrojstvu. Ova »sinodalnost« ne pokazuje se sebe samo u odnosima solidarnosti, međusobne pomoći i komplementarnosti koje razni rukupoloženi sveštenici među sobom imaju. Naravno, prezviterstvo je sabor episkopa (up. Sv. Ignjatije Antiohijski, Tralijancima, 3), i đakon je njegova 'desna ruka' (Dap, 2, 28, 6), tako da, u skladu sa preporukom Sv. Ignjatija Antiohijskog, sve bude učinjeno u saglasnosti (up. Efescima 6). Sinodalnost, međutim, takođe uključuje sve članove u poslušanju episkopu, koji je prvi (protos) i glava (kefali) pomesne Crkve, koje zahteva crkveno zajedništvo«, *Ravenski dokument*, II, 1, 20.

⁵ Irenej LIONSKI, *Adversus Haereses*, II, 24, 1, u: Jacques Paul MIGNE (ur.), *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, Paris, 1857. – 1866., 7, 966.

rarijskoj strukturi Crkve, i na kraju obje trebaju biti u skladu s darovima Duha Svetoga.«⁶ Sabornost i sinodalnost Crkve predstavljaju cjelovitost čitavog tijela Crkve, koja se čuva duhovnim, sakramentalnim i institucionalnim jedinstvom i koja zadobiva svoju puninu u jedinstvu Čaše Gospodnje. Kako bismo mogli jasnije vidjeti što zapravo za Pravoslavnu crkvu znači sinodalnost, krećemo od povijesnog pregleda nastanka institucije sabora.

1. Povijesni razvoj sinodalnosti Crkve

Kao što je svima dobro poznato, Crkva se u ranim godinama svojeg razvoja i misionarske djelatnosti suočila s raznim problemima na koje je naišla. Stoga se od samog početka među apostolima i prvim biskupima Crkve postavljalo pitanje: Na koji način treba rješavati određene probleme u Crkvi kako bi rješenja mogla biti prihvatljiva za sve? Iz Svetog pisma jasno se i nedvosmisleno može zaključiti da Gospodin Isus Krist, koji je Glava Tijela Crkve, nije odredio nijednu konkretnu osobu da vrši tu službu na zemlji, nego je tu ulogu namijenio Crkvi kao svojem bogoljudskom organizmu.

Tu činjenicu najbolje vidimo u Evanđelju po Mateju, gdje se vidi da je konačnu ulogu u rješavanju ozbiljnijih problema imala isključivo Crkva. Ona je bila autoritet koji je mogao jednu osobu izopćiti i lišiti zajedništva sa sobom. Gospodin Isus Krist na pitanje svojih učenika o tome kako trebamo postupati s onima koji zgriješe, kaže sljedeće: »Pogriješi li tvoj brat, idi i pokaraj ga nasamo. Ako te poslušaa, stekao si brata. Ne poslušaa li te, uzmi sa sobom još jednog ili dvojicu, neka na iskazu dvojice ili trojice svjedoka počiva svaka tvrdnja. Ako ni njih ne poslušaa, reci Crkvi. Ako pak ni Crkve ne poslušaa, neka ti bude kao poganin i carinik« (Mt 18,15-17).

Suglasno toj evanđeoskoj pripovijesti Gospodin Isus Krist konačnu instanciju daje samoj Crkvi kao sabornom organizmu, a ne nekom pojedincu. Ako pročitamo u nastavku te pripovijesti što nam govori Gospodin, bit će nam mnogo razumljivija poruka. Naime, Krist nastavlja i kaže: »Zaista, kažem vam, što god svezete na zemlji, bit će svezano na nebu; i što god odriješite na zemlji, bit će odriješeno na nebu. Nadalje, kažem vam, ako dvojica od vas na zemlji jednodušno zaištu što mu drago, dat će im Otac moj, koji je na nebesima. Jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima« (Mt 18,8-20). Krist je, dakle, ostavio vlast svojim svetim apostolima, a shod-

⁶ Ἱεροθέου ΒΛΑΧΟΥ, Τό συνοδικό καί ἱεραρχικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας ὡς χάρισμα, u: *Θεολογία*, 2 (2009), 86.

no tomu i biskupima Crkve kao njihovim nasljednicima, i svoj punini svoje svete Crkve.⁷

Što se tiče konkretnog nastanka institucije sabora važno je primijetiti i naglasiti kako se u suvremenoj znanosti, uglavnom na Zapadu, vodi polemika oko toga treba li nastanak institucije sabora (σύνοδος) vidjeti kao posljedicu povijesnih zbivanja s kraja II. stoljeća poslije Krista, kada se sabori pojavljuju u već poznatom obliku, ili korijene sinodalnosti i saborske ustanove treba potražiti u sabornoj svijesti prvih kršćanskih zajednica, koje pronalazimo u novoza-vjetnim tekstovima.⁸ Povjesničari koji svoje istraživanje temelje i započinju od posljednjih desetljeća II. stoljeća suočavaju se s pitanjem treba li čimbenike koji su utjecali na pojavu sabora tražiti unutar ili izvan Crkve.⁹ Pažnja tih zapadnih znanstvenika više je usmjerena na juridičke elemente saborskog djelovanja Crkve. Tako su prvo Battifol, a za njim i Dvornik, otkrili da je metoda saborskog djelovanja biskupa zapravo preuzeta iz rimskog senata, jer su biskupi kao rimski građani poznavali veoma dobro sustav uprave državom. Na osnovi izvještaja Ciprijana Kartaškoga, koji je detaljno opisao partikularne sabore afričke Crkve, spomenuti su znanstvenici tvrdili da se okupljanje biskupa na sabor postupno oblikovalo prema uzoru na rimski senat.¹⁰ Međutim, ako i uzmemo

⁷ Ovdje treba napomenuti kako Pravoslavna crkva ne preskače Kristove riječi dane Petru u Mt 16,17-19, nego te riječi tumači u kontekstu cijelog Pisma, osobito navedenih citata, u kojima se vidi saborna vlast cijele Crkve, a ne konkretnog pojedinca, kao i u svjetlu crkvene predaje, koja nije jednodušna u tumačenju Mt 16,17-19. Ni u ranoj crkvenoj povijesti pravoslavlje ne prepoznaje primjenu Mt 16,17-19 u smislu kasnije dogme o primatu pape.

⁸ Ivan ZIZIOULAS, Institucija sabora, 31.

⁹ Metropolit pergamski Zizioulas navodi da »prvoj kategoriji istraživanja pripadaju povjesničari kao što su Monceaux, Lübeck i Harnack, koji temelje institucije sabora traže u javnom i religioznom životu grčkih polisa, kao i Dvornik i drugi, koji pojavu sabora vezuju za instituciju rimskog senata. Nasuprot njima, povjesničari koji su temelje sabora tražili u unutrašnjem životu Crkve — svakako uvijek od druge polovine 2. stoljeća, nastoje pojavu ove institucije povezati s općim problemom suprotnosti između 'hijerarhije' i 'Duha' (Amt und Geist), koju su u historiografiju uveli R. Sohm i A. Harnack, a naročito u obliku u kojem se ova pretpostavljena suprotnost pojavila zbog hereze montanizma. Zajedničko za sve ove teorije je traženje početka institucije sabora na kraju 2. stoljeća, a ne ranije«, Ivan ZIZIOULAS, Institucija sabora, 33. Također usp. Kallistos WARE, The Exercise of Authority in the Orthodox Church, u: *Church and Theology*, 3 (1982.), 941–42.

¹⁰ Pierre BATTIFOL, Les Règlements des premiers conciles Africains, u: *Bulletin d'Arcienne Littérature et d'Archéologie Chrétienne*, 3 (1913.), 1–8. Dvornik tvrdi da u Ciprijanovim pismima nalazimo isti oblik sazivanja biskupskog sabora kao i rimskog senata; u pitanju su iste riječi: *cogere concilium, cogere senatum, convocare concilium, vocare, convocare senatum, habere concilium, senatum habere*. Afrički biskupi su imali ista prava kao i senatori. Kada je Ciprijan sazivao sabor, poštivao je senatsku proceduru. Biskup kao sazivatelj i predstojnik sabora imao je isti status kao i car u senatu. Usp. Francis DVORNIK, Emperors, Popes and General Councils, u: *Dumbarton Oaks Papers*, 6 (1951.), 2.

tu tezu kao točnu, to nikako ne umanjuje ideju po kojoj su se biskupski sabori sazivali u prvom redu radi rješavanja novonastalih, *ad hoc* problema u Crkvi, kao i radi temeljne potrebe jedinstva svih u Kristu.

Metropolit pergamski Ivan Zizioulas ističe i izražava stav da je temelje saborske institucije nužno tražiti ne samo unutar Crkve, nego da se oni nalaze i u najstarijim izvorima Novog zavjeta, to jest u poslanicama svetog apostola Pavla i u ustrojstvu prvih euharistijskih zajednica.¹¹ U prilog toj svojoj tvrdnji Zizioulas navodi činjenicu da »najznačajniji povijesni događaj koji nas obavezuje da povijesne temelje saborske institucije tražimo unutar Crkve i, svakako, u ustrojstvu prvih euharistijskih zajednica, jest taj da su sabori od početka, po svojoj prirodi, bili episkopalni«¹².

Shodno tomu, institucija sabora je predstavljala, a i dandanas predstavlja, osnovu upravljanja i kanonskog ustrojstva Crkve. Početci takvog saborskog djelovanja u Crkvi svakako sežu u I. stoljeće kršćanske ere i pronalazimo ih u tekstovima Novoga zavjeta. Ono što jasno uočavamo u novozavjetnim tekstovima jest da postoje dva vida sinodalnosti. Prvi vid sinodalnosti jest apostolski sabor, a drugi vid su euharistijska okupljanja, o kojima govori Pavao u svojim poslanicama. Sveti apostol Luka je u Djelima apostolskim opisao Prvi jeruzalemski sabor, koji je održan oko 49. godine. Problem koji se rješavao na tom saboru bio je odnos između helenističkih kršćana i judeokršćana. Naime, postavljalo se pitanje: Trebaju li se i oni iz neznaboštva (Grci) pridržavati Moj-sijeva zakona i obrezanja ili ne (usp. Dj 15)?

Pisac Djela apostolskih svjedoči: »Nato se apostoli i starješine sastanu da to razmotre« (Dj 15,6.12.22). U tom opisu imamo veoma značajne podatke vezane za sinodalnost, iz kojih doznajemo da je struktura prvog apostolskog sabora bila sljedeća: »mnoštvo« tj. mjesna Crkva i »apostoli« i »starješine/prezbiteri«. Karakteristično je da s jedne strane imamo apostole i prezbitere (Jakob je bio najvjerojatnije predsjedavajući, iako je apostol Petar govorio¹³) koji su se sastali

¹¹ John D. ZIZIOULAS, *The Development of Conciliar Structures to the Time of the First Ecumenical Concile*, u: *Concils and the Ecumenical Movement*, 5 (1968.), 34–51. Vrijedno je spomenuti i studiju E. Lannea, koja također povezuje početak saborske institucije u životu Crkve u doba Novog zavjeta. Vidi: Emmanuel LANNE, *L'origine des synods*, u: *Theologische Zeitschrift*, 27 (1971.), 201–222.

¹² Ivan ZIZIOULAS, *Institucija sabora*, 33.

¹³ O primatu apostola Petra vidi veoma dobru studiju Nike Ikića: Niko IKIĆ, *Petrova služba u katoličko-pravoslavnoj relaciji. Može li Ravenski dokument biti temelj teološkog zbližavanja?*, u: *Crkva u svijetu*, 48 (2013.) 2, 143–168. Metropolit pergamski Ivan smatra da »iako Petrovu vodeću ulogu među Dvanaesticom sve više i više otkriva i pravoslavna Crkva, posebnu važnost koju mu pripisuju rimokatolici, oni snažno osporavaju. To je dobro uočio kardinal Yves Congar. On je napisao: Na Istoku autoritet Rimske sto-

da ispitaju zadanu dilemu, a s druge strane imamo jednog prvog (πρώτος) koji predsjedava saborom, tj. vodi glavnu riječ. Posebno je važno da je taj sabor donio konkretne odluke i to na način da osim apostola i Duh Sveti upravlja saborom. »Zaključismo Duh Sveti i mi« (Dj 15,1-7,28). Dakle, prosvjetljeni Duhom Svetim apostoli su zajedno sa svima koji su sudjelovali na saboru rekli: »Tad apostoli i starješine zajedno sa svom Crkvom zaključe« (Dj 15,22).

Zanimljivo je da se od 21. glave Djela apostolskih shema »apostoli i prezbiteri« zamjenjuje s »Jakob i prezbiteri«. To je veoma važno za rađanje saborske institucije i predstavlja svojevrsan most koji nas od Djela apostolskih vodi do »biskupovog sabora« Ignacija Antiohijskoga, koji je specifičan po tome što je bio u tijeku euharistijskog skupa, i bio je sačinjen od biskupa i prezbitera oko njega, uz nazočnost naroda, a raspravljalo se i sudilo o pitanjima koja se odnose na jedinstvo Crkve prije svete pričesti.¹⁴ Stoga, Apostolski sabor mnogim znanstvenicima ukazuje na to da mjesna Crkva predstavlja temelj sabora i sinodalne institucije u Crkvi.¹⁵

2. Episkopalni karakter sinodalnosti Crkve

Praksu svetih apostola i apostolskih otaca Crkva je nastavila njegovati kroz stoljeća sve do danas. Stoga je od samih početaka biskup kao *ikona* Kristova bio centar koji u sebi sve sjedinjuje. On je predstavljao oruđe sabornosti Crkve

lice nikada nije bio apsolutni vladar [...] Tijelo Kristovo nema drugu Glavu do samoga Krista [...] Bizantski teolozi veoma rijetko pripisuju prvenstvo Rimske stolice apostolu Petru, iako istaknuti pisci poput Maksima Ispovjednika ili Teodora Studita ponekad nešto govore o ovoj temi«, Ivan ZIZIOULAS, Gdje je Euharistija tu je i Saborna Crkva, u: *Krka*, 28 (2008.), 4. O pravoslavnom poimanju primata u Crkvi vidjeti: Aleksandar ŠMEMAN, Ideja primata u pravoslavnoj ekleziologiji, u: Radomir RAKIĆ (ur.), *Primat apostola Petra. Gledište Pravoslavne crkve*, 1989., 27–50; Nikolaj AFANASIEV, Crkva predsjedavajuća u ljubavi, u: Radomir RAKIĆ (ur.), *Primat apostola Petra*, 51–98. John MEYENDORF, Sveti Petar u bizantskom bogoslovlju, u: Radomir RAKIĆ (ur.), *Primat apostola Petra*, 7–26.

¹⁴ Ivan ZIZIOULAS, Institucija sabora, 34. Usp. Ignacije ANTIOHIJSKI, *Filipljanima*, 8, 1, u: Ivan BODROŽIĆ (ur.) *Apostolski oci I: Ignacije Antiohijski: Pisma. Polikarp: Poslanica Filipljanima. Polikarpovo mučeništvo*, Split, 2010.

¹⁵ Usp. Liviu STAN, Concerning the Church's Acceptance of the Decisions of Ecumenical Synods, u: *Councils and the Ecumenical Movement*, 5 (1968.), 70–74. Načelo iz Djela apostolskih svoj izraz nalazi u 37. pravilu Apostolskih kanona, gdje se navodi da se obavezno dva puta godišnje saziva sabor biskupâ, kako bi među sobom ispitali pobožne dogme i rješavali crkvene sporove koji nastanu. »Dva puta u godini neka bude sabor biskupa, i neka oni međusobno ispituju dogme pobožnosti i rješavaju novonastale crkvene sporove. Prvi put četvrte nedjelje Pedesetnice, a drugi put dvanaestog dana mjeseca listopada«, Maximos AGHIORGOSIS, Theological and Historical Aspects of Conciliarity: Some Propositions for Discussion, u: *Greek Orthodox Theological Review*, 24 (1979.) 1, 5–19.

i preko njega su se nadilazile sve prirodne i društvene razlike, i na taj se način ostvarivala jedina moguća veza jedinstva svih u Kristu. On u tom svojstvu predstavlja Boga pred zajednicom i obrnuto, zajednicu pred Bogom, i zato on vrši punu zakonodavnu vlast u Crkvi. Kroz povijest imamo bezbroj primjera koji ukazuju na tu činjenicu i govore da je biskup bio predstavnik sinodalne institucije Crkve. Kada su se pojavljivali problemi i pitanja koja su se odnosila samo na lokalnu razinu, onda je Crkva sazivala lokalni sabor. Ako je pak u pitanju bila regionalna razina, sazivao bi se sinod/sabor na razini cijele autokefalne Crkve. Kada su se javljale ozbiljne teme i problemi koji su se ticali svih pravoslavnih vjernika, onda se sazivao sveopći sabor, čije odluke su poštivali pravoslavni vjernici širom svijeta.

U *Ravenskom dokumentu* nalazimo sljedeće: »Ova saborna dimenzija života Crkve je sama njena priroda. Naime, ona se temelji na volji Kristovoj za Njegov narod (usp. Mt 18,15-20), čak i ako su njihova nepohodna kanonska uređenja uvjetovana povijesnim, socijalnim, političkim i kulturnim kontekstom. Tako definirana saborna dimenzija Crkve zasniva se na tri razine crkvenog jedinstva: lokalnoj, regionalnoj i univerzalnoj. Na lokalnoj razini to su biskupije povjerene biskupu, na regionalnoj skupina mjesnih Crkava sa svojim biskupima, koji 'poštuju prvog među njima' (34. apostolski kanon), a na univerzalnoj razini oni koji imaju prvenstvo (πρώτοι) u različitim područjima zajedno sa svim biskupima surađuju u svemu onome što se tiče cjelovitosti Crkve.«¹⁶

Apostolski kanon 34 je po mnogo čemu odraz crkvenog zajedništva oko jednog prvog bez kojeg ništa ne biva, ali i koji, sam bez ostalih, ništa ne smije činiti.¹⁷ Naravno, svaki je biskup u svojoj biskupiji samostalan, ali ako je u pitanju problem koji prelazi granice lokalnog administriranja, tada se taj problem iznosi na zajedničkim saborima biskupa. U pravoslavnoj tradiciji Crkva je u biskupu i jedino biskup ima vlast i čast zastupati i predstavljati svoju lokalnu Crkvu u svijetu, jer Crkva je jedno Tijelo, iako se po raznim mjestima nalaze crkvene zajednice.¹⁸ Zato je važno poći od lokalnog karaktera Crkve, s obzirom da se danas sve češće naglašava princip univerzalnosti. Najvjerojatnije je po tom principu sazivan i sveopći sabor, kao i ostali, mjesni sabori. Princip je vazda isti: jedan bez kojega ne biva ništa, i ostali koji rješavaju spor, i bez kojih i onaj jedan ne može sam za sebe donositi nikakvu odluku. To je i liturgijsko

¹⁶ *Ravenski dokument*, I, 1, 10.

¹⁷ Više o 34. apostolskom kanonu i njegovu značaju za razvoj institucije sabora i sinodalnosti u Pravoslavnoj crkvi vidi u: Ivan ZIZIOULAS, *Institucija sabora*, 27–55.

¹⁸ »Autoritet sinoda zasnovan je na prirodi same biskupske službe, te očituje njenu sabornost pri sabiranju Crkava«, *Ravenski dokument*, II, 2, 25.

načelo: jedan biskup služi liturgiju, ali on bez ostalih (klera i naroda), ne može prinijeti darove Bogu Ocu. Sabor se i konstituira po liturgijskom prototipu. Dakle, jedan biskup je prvi i u zajednici s mnogima.¹⁹

Sve nam to potvrđuje da Crkva na takav način nepogrešivo izražava svoje dogmatsko i etičko učenje, određuje način bogoslužja, odnos između svećenstva i vjernika, i rješava sve probleme koji se javljaju u bilo kojem trenutku. I ono što je najvažnije, kroz instituciju sinoda i sabora Crkva održava svoje jedinstvo i mir.

3. Euharistijsko-ekleziološke pretpostavke pravoslavnog poimanja sabornosti

U pravoslavnoj Crkvi saborski sistem proizlazi iz same prirode i biti Crkve, koja nije ništa drugo do sveta euharistija. Po riječima sv. Ignacija Antiohijskog, »tamo gdje je Krist tamo je i saborna Crkva«²⁰. Dakle, još iz razdoblja sv. Ignacija Antiohijskog imamo učenje po kojem je svaka lokalna Crkva, na čelu s njezinim biskupom, puna – katolička Crkva, i da se jedinstvo očituje u *jednoj euharistiji*. U brizi oko jedinstva Crkve za njega je sudjelovanje u svetoj euharistiji imperativ: »Pobrinite se da svi sudjelujete u *jednoj euharistiji*, jer je jedno tijelo Gospodina našega Isusa Krista i jedna čaša za sjedinjenje krvi njegove, jedan je žrtvenik, kao što je i jedan biskup zajedno sa svećenstvom i đakonima.«²¹

U euharistijskom iskustvu otkriva se cijeli Krist, koji na sebe uzima mnoge da ih učini jednim Tijelom – svojim Tijelom – Crkvom. »U Euharistiji je sadržana sama tajna Crkve, jer je svaka pojedinačna Crkva, okupljena oko bisku-

¹⁹ Usp. Ignacije MIDIĆ, Duh Sveti i jedinstvo Crkve, u: *Sabornost*, 6 (2000.) 1–2, 23.

²⁰ Ignacije ANTIOHIJSKI, *Smirnjanima*, 8, 1–2, u: Pierre-Thomas CAMELOT (ur.), *Ignace d'Antiche. Polycarpe de Smyrne. Lettres. Martyre de Polycarpe*, Paris, 1958., 56–154: »Budite poslušni biskupu, kao Isusu Kristu Bogu, i svećenstvu kao apostolima, i đakone poštujujte kao Božju zapovijed. Neka nitko bez biskupa ne radi ništa što se odnosi na Crkvu. Ona euharistija neka se smatra sigurnom koja je pod biskupom, ili ako komu on dozvoli. Tamo gdje se pojavi biskup, tamo neka bude i sve mnoštvo naroda, kao što i tamo gdje je Isus Krist, tamo je Katolička crkva.«

²¹ Ignacije ANTIOHIJSKI, *Filadelfjanima*, 4, 1, u: Pierre-Thomas CAMELOT (ur.), *Ignace d'Antiche. Polycarpe de Smyrne. Lettres. Martyre de Polycarpe*, 56–154. Više o toj temi vidi u: Ivan ZIZIOULAS, *The ecclesiological presuppositions of the holy Eucharist*, Bari, 1982.; Paul McPARTLAN, *The Eucharist Makes the Church: Henri de Lubac and John Zizioulas in Dialogue*, Edinburg, 1993.; Calinic BERGER, Does the Eucharist make the Church? An Ecclesiological comparison of Staniloae and Zizioulas, u: *St Vladimir's Theological Quarterly*, 51 (2007) 1, 23–70; Kallistos WARE, Sabornost and Eucharistic ecclesiology: Aleksei Khomiakov and his Successors, u: *International Journal for the Study of the Christian Church*, 11 (2011.), 216–218; Nicholas DENYSENKO, Primacy, Synodality, and Collegiality in Orthodoxy: A Liturgical Model, u: *Journal of Ecumenical Studies*, 48 (2013.), 1, 22–44.

pa i s vrhuncem u ličnosti biskupa, unutar jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve ne samo dio cjeline, nego, budući da je dionik cjeline u jedinstvu Duha Svetoga, jedna sveta katolička i apostolska Crkva, odnosno punina i tijelo Kristovo.²² U svakom mjestu, dakle, gdje postoji Crkva, prebiva cijeli Krist, konkretno, u vremenu i prostoru. Sam pojam Crkve već je lokalna realnost, i on se koristi da pokaže Crkvu Božju, koja se sastoji od mnoštva lokalnih Crkava.²³ Inače, validnost i autoritet lokalnoj Crkvi daju iznad svega sami apostoli, jer su apostoli i osnivali Crkve na lokalnom principu i Crkva se rađala kao lokalna realnost.

Sabornost je prema tome i bitan element svijesti Pravoslavne crkve o sebi i njezine povijesne funkcije. Saborni/sinodalni sistem izražava i svijest o organskom jedinstvu tijela Crkve. To jedinstvo se, međutim, doživljava, kao što ćemo vidjeti, *par excellance* na svetoj euharistiji, a potvrđuje se u »službi episkopata«, apostola i njihovih nasljednika.

Sabornost nije količinski ni geografski pojam jer ne ovisi o broju vjernih širom svijeta. Univerzalnost Crkve je posljedica i manifestacija, a ne uzrok i temelj njezine sabornosti. To nam na kraju svjedoče Kristove riječi: »Jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima« (Mt 18,20). To znači da naša spoznaja Krista, naše iskustvo živoga Boga i sjedinjenje s njime, jest prije svega saborni događaj. Biti osoba prije svega znači biti biće zajednice, živjeti život kao odnos s Drugim i drugima, biti svjestan da ni postojanje, ni identitet, ni smisao života ne možemo crpiti iz samih sebe, već uvijek i jedino iz zajednice, koja je vidljiva manifestacija sabornosti na koju smo pozvani.

Sam izraz *sabor*, *saborna Crkva*, više nego očito ukazuje da to znači da je Crkva zajednica, skup mnogih članova. Crkva ne može biti saborna ako je čini samo jedan član. Točnije – tada i nema Crkve, ako ona nije zajednica i sabor mnogih. Stara latinska poslovice koja glasi »Jedan kršćanin jednako je nijedan kršćanin (Unus christianus nullus christianus)« jasno ukazuje na to da je kršćanstvo Crkva, tj. sabor mnogih ljudi. Na koncu, i sam izraz *Crkva* ukazuje na zajednicu. Međutim, zašto je potrebno da Crkva bude sabor mnogih kako bi mogla biti Crkva? Na čemu se temelji njezina sabornost? Znači li biti u Crkvi, a

²² Ivan ZIZIOULAS, *Jedinstvo Crkve u Svetoj Euharistiji i u biskupu u prva tri stoljeća*, Novi Sad, 1997, 244.

²³ »Crkva postoji na mnogim i različitim mestima, što izobrazava njenu katoličanskost. Bivajući 'katoličanski', to je živi organizam, Telo Hristovo. Svaka pomesna Crkva, kada je u opštenju sa drugim pomesnim Crkvama, jeste projavljivanje jedne i nedeljive Crkve Božije. Biti 'katoličanski' dakle znači biti u opštenju sa jednom Crkvom svih vremena i svih mesta. Zbog toga prekidanje evharistijskog opštenja (zajedničarenja) znači ranjavanje jedne od suštinskih osobina Crkve, njene sabornosti«, *Ravenski dokument*, I, 1, 11.

to znači biti u zajednici s Bogom, barem za one koji u Crkvi vide svoje spasenje, neizostavno biti u saboru, u zajednici sa svima? Pojam sabornosti, odnosno saborni pristup prilikom bavljenja crkvenim pitanjima, nije ograničen samo na sazivanje različitih vrsta sabora, nego također obuhvaća i svaki izraz crkvenog života i pastirskog služenja. Kroz sabornost se izražava priroda Crkve kao bogoljudske zajednice u Kristu. Upravo zbog toga je svaka pastirska praksa koja ne ishodi iz sabornosti odstupanje od pravoslavnog učenja o Crkvi.²⁴

4. Prvenstvo (primat) i sinodalnost

Odnos primata i sinodalnosti u Pravoslavnoj crkvi također je veoma značajan za razumijevanje teme sinodalnosti. Odmah moramo naglasiti da za razliku od Rimokatoličke crkve, u kojoj primat ima prednost u odnosu na sinodalnost, u Pravoslavnoj je crkvi sinodalnost veća od primata.²⁵ Možemo slobodno reći da je ideja primata, onako kako ga mi danas razumijemo, kasnijeg datuma i da je više plod političkog duha negoli ranokršćanskih načela.²⁶ S druge strane, ideja prvenstva u liturgijskoj praksi oduvijek je postojala. Sam sakrament biskupskog posvećenja otkriva prvi i bitni oblik primata, ili bolje rečeno osnovu prvenstva: *sinod biskupa*.

Ako bolje pogledamo povijest Crkve, vidjet ćemo da se u predaji Pravoslavne crkve sabori nikada nisu odvijali bez prvoga (πρώτος), što nam jasno pokazuje da i prvenstvo, kao uostalom i sabornost, jesu dogmatska nužnost.²⁷ To nam nedvosmisleno kazuje i 34. apostolski kanon iz IV. stoljeća, koji se inače smatra zlatnim pravilom teologije o prvenstvu.²⁸ Taj 34. apostolski kanon

²⁴ Usp. Lewis J. PATSAVOS, *Spiritual Dimensions of the Holy Canons*, Brookline, Massachusetts, 2003., 128; Alexander SCHMEMANN, *Towards a Theology of Councils*, u: *St Vladimir's Theological Quarterly*, 6 (1962.), 170–184.

²⁵ »For the Orthodox, synodality is higher than primacy, since the primate is subordinate to the council. At the regional level, it is one primate who is both subordinate and accountable to the regional synod, even though he convenes and presides over it«, Hilarion ALFEYEV, *Primacy and Synodality from an Orthodox Perspective*, u: <https://oca.org/news/headline-news/svots-awards-honorary-doctorate-to-metropolitan-hilarion-alfeyev> (14. III. 2016.).

²⁶ Više o ovoj temi vidi: Brian E. DALEY, *The Meaning and Exercise of »Primacies of Honor« in the Early Church*, u: John CHRYSSAVGIS, *Primacy in the Church – The Office of Primate and the Authority of Councils*, New York, 2016., 35–50, posebno 48–50.

²⁷ Usp. Ivan ZIZIOULAS, *Gdje je Euharistija tu je i Saborna Crkva*, 4.

²⁸ »Biskupi svakoga naroda trebaju znati prvoga između sebe i smatrati ga glavom, i ništa važnijega ne poduzimati bez njegovoga znanja, nego svaki neka poduzima samo ono što se tiče njegove biskupije i područnih mjesta. Ali ni onaj prvi biskup neka ne čini ništa bez znanja sviju ostalih biskupa. Jer će tako biti jednodušnost i proslavit će se Bog

zahtijeva da za instituciju sinoda *protos* bude *conditio sine qua non*, a da sinod s druge strane predstavlja nužan preduvjet za očitovanje prvenstva.²⁹

Taj kanon je važan i zbog sadašnjeg, suvremenog određenja jedinstva Crkve, po kojem se na njega gleda polazeći od mjesne Crkve. Mjesna Crkva nije katolička po svojem odnosu prema sveopćoj, već zbog nazočnosti u njoj cijelog Krista (*totus Christus*) u jednoj euharistiji kojoj je biskup na čelu. Na taj način svaka mjesna Crkva, koja ima svojeg biskupa, predstavlja po sebi sabornu Crkvu, odnosno konkretno obličje cjelokupnog tijela Kristova.³⁰ »Jedan biskup u svakoj lokalnoj zajednici, jedan sinod ili sabor u svakoj provinciji, to je apsolutno pravilo ustanovljeno od Otaca.«³¹ Kako naglašava Ivan Zizioulas, riječ je o istinskoj zajednici Crkava među sobom, po primjeru Svete Trojice. »U duhu ovog kanona, saborska institucija ne predstavlja jedno piramidalno ustrojstvo crkvene organizacije, već je u službi jednog događaja zajednice Crkava kroz njihove biskupe. Služba 'prvog' sastoji se u očuvanju ravnoteže između mjesne Crkve i saborske institucije. Oci će često spominjati prvog biskupa, bez kojega ostali ne mogu činiti ništa, kao i to da on sam bez ostalih ne može činiti ništa.«³²

Ako bismo htjeli tražiti izvor po kojem su ustrojeni biskupski sabori, to bi svakako bila kristološka dogma. Naime, tumačeći narav Crkve i njezino saborsko djelovanje, prihvatit ćemo mišljenje Atanasija Jevtića, koje otkriva i bit sabora i bit Crkve kao Tijela Gospodnjega. On misli da sama Crkva jest sjedi-

kroz Gospodina u Duhu Svetom, Otac i Sin i Duh Sveti«, Atanasije JEVTIĆ (ur.), *Svešteni kanoni Crkve*, Beograd, 2005.

²⁹ Usp. Ivan ZIZIOULAS, Gdje je Euharistija tu je i Saborna Crkva, 4. Također usp. Ivan ZIZIOULAS, Recent Discussions on Primacy in Orthodox Theology, u: Walter KASPER, *The Petrine Ministry: Catholics and Orthodox in Dialogue*, New York, 2006., 237: »There has never been and there can never be a synod or council without a *protos*. If, therefore, synodality exists *jure divino*... primacy also must exist by the same right«; Ivan ZIZIOULAS, Primacy in the Church: An Orthodox Approach, u: James F. PUGLISI, *Petrine Ministry and the Unity of the Church: Toward a Patient and Fraternal Dialogue*, Collegeville, 1999., 121: »The 'many' cannot be a church without the 'one,' but equally the 'one' cannot be the *primus* without the 'many'«. Više o pravoslavnom shvaćanju primata u razdoblju nakon Prvoga vatikanskog koncila vidi u: Maximos VGENOPOULOS, *Primacy in the Church From Vatican I to Vatican II-An Orthodox Perspective*, Illinois, 2013. Što se tiče razdoblja nakon Drugoga vatikanskog koncila vidi: John MEYENDORF, *The Primacy of Peter: Essays in Ecclesiology and the Early Church*, New York, 1992. Također vidi: Adam DeVILLE, *Orthodoxy and the Roman Papacy: Ut Unum Sint and the Prospects of East-West Unity*, Illinois, 2011., 9–16; John PANTELEIMON MANOUSSAKIS, *For the Unity of All – Contribution to the Theological Dialogue between East and West*, Oregon, 2015., 21–34.

³⁰ Ivan ZIZIOULAS, *Jedinstvo Crkve u Svetoj Euharistiji i u biskupu u prva tri stoljeća*, Novi Sad, 1997., 137.

³¹ John MEYENDORFF, One Bishop in One City, u: *Catholicity and the Church*, New York, 1987., 125.

³² Ivan ZIZIOULAS, *Institucija sabora*, 41–42.

njenje i zajednica Boga i ljudi: »A gdje je ostvareno to sjedinjenje i zajednica, ako ne u sjedinjenju božanske i ljudske prirode u Hipostazi Sina Božjega – Gospodina Krista? Zbog toga, upravo ovo sjedinjenje božanske i ljudske prirode u jednoj Ličnosti Kristovoj, sveti Oci i nazivaju sinod – sabor.«³³

Načelo koje je vrijedilo na mjesnoj razini vrijedilo je i na sveopćim saborima. Mislimo na biskupe koji su, budući da su nasljednici apostolske vjere, prirodno bili i najodgovorniji za jedinstvo Crkve. Kako u slučaju mjesnog sabora tako i u slučaju sveopćeg, biskupi su imali odlučujuću riječ. Biskupi su bili predstavnici lokalnih Crkava, što znači da je lokalna Crkva (klerici i narod), kroz usta biskupa, ispovijedala svoju vjeru. Atanasije Jevtić veoma znakovito piše da je »kroz biskupe na saboru bila nazočna cjelokupna Crkva svakog mjesta. Biskup nije bio, niti se u pravoslavlju ikada smatrao nekim višim klerikom, nego ocem i glavom cijele svoje Crkve, i klera i naroda. Potezati u vrijeme sveopćih sabora, i uopće u drevnoj Crkvi, reprezentiranje i laika na saborima predstavljalo bi ekleziološki *non sens*, jer bi to značilo razjedinjavanje jedinstvene crkvene zajednice na razne grupe s raznim interesima, čime bi se zapravo poricalo mistično jedinstvo svih u Kristu, u Kristovom jedinstvenom tijelu. Centar i glava crkvenog jedinstva u tijelu mjesne katoličke Crkve i istovremeno nositelj i izrazitelj i predstavnik tog jedinstva jest njen biskup. Stoga bi zahtjev za istovremenim reprezentiranjem, uz biskupa i nižeg klera i laika, označavao da je biskup prestao izražavati jedinstvo crkvene zajednice. Biskup je za apostolsko-svetootačku Crkvu bio prirodni predstavnik cjelokupne crkvene zajednice, te je odatle Sabor svih biskupa bio istovremeno i Sabor svih mjesnih (lokalnih) Crkava – Sabor katoličke Crkve.«³⁴

Zaključak

Iz svega dosad rečenoga jasno se može zaključiti da je sinodalnost Crkve s gledišta pravoslavne teologije veoma značajan čimbenik u funkcioniranju jedinstva Crkve i da predstavlja osnovu upravljanja i kanonskog ustrojstva Crkve. Jedan od najvažnijih elemenata ekleziološkog sadržaja saborske institucije sastoji se u tome što je ta institucija pozvana sačuvati ravnotežu između, s jedne strane, mjesne Crkve kao cijele, saborne Crkve i, s druge strane, »širog svijeta saborne Crkve«, koju jedinstvo mjesnih Crkava ustrojava u jedno tijelo. To dje-

³³ Usp. Atanasije JEVTIĆ, Sveopći sabori i živa predaja Crkve, u: Atanasije JEVTIĆ, *Na putevima Otaca*, I, Beograd, 1991., 20.

³⁴ *Isto*, 27–28.

lo, koje je po svojoj ekleziološkoj naravi institucija sabora pozvana ostvarivati, jedna je od najsuptilnijih i najtežih aktivnosti cijeloga kanonskog ustrojstva Crkve i stalno je u opasnosti od jednostranosti i poremećaja navedene ravnoteže, prema kojoj teži. Ta ravnoteža je nezamisliva bez okupljanja i iskustva svete euharistije u kojoj biskup, kao predstojnik lokalne Crkve, predstavlja središte i glavu crkvenog jedinstva u tijelu mjesne saborne Crkve, a on je istodobno i nositelj, izrazitelj i predstavnik tog jedinstva.

Summary

THE ORTHODOX UNDERSTANDING OF SINODALITY/CONCILIARITY OF THE CHURCH

Porfirije PERIĆ

University of Belgrade – Faculty of Orthodox Theology
Mije Kovačevića 11b, RS – 11 060 Beograd
porfirije.ep@gmail.com

The aim of this article is to present, as precisely and concisely as possible, the Orthodox understanding of sinodality of the Church, as well as what the Orthodox Church means by this term, in order to point out how is sinodality/conciliarity manifested and lived out in the Church and what is the contribution of its synodal structure. It is well known that for the Orthodox Church the institution of council is of key importance for its unity and, therefore, conciliarity is an important element of the consciousness of the Orthodox Church of itself and its historical function. Through conciliar/synodal system the Orthodox Church expresses its consciousness on organic unity of the body of the Church in the best possible way. This is why one of the most important ecclesiological elements of the conciliar institution consists in the fact that the institution is called to preserve the balance between the particular Church, as the whole, Catholic Church, and the »universal Catholic Church« that is structured into one body by the unity of particular Churches. The conciliarity of the Church is not a quantitative or a geographic term, because it does not depend on the number of the faithful all over the world. The universality of the Church is a consequence and a manifestation, and not the cause and the basis, of its conciliarity.

Keywords: *sinodality/conciliarity, concilium, Church, primacy, unity of the Church.*